

Bilişim Etiği Fikri Mülkiyet

H. Turgut Uyar

2004-2015

1

License

© 2004-2015 H. Turgut Uyar

You are free to:

- Share – copy and redistribute the material in any medium or format
- Adapt – remix, transform, and build upon the material

Under the following terms:

- Attribution – You must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made.
- NonCommercial – You may not use the material for commercial purposes.
- ShareAlike – If you remix, transform, or build upon the material, you must distribute your contributions under the same license as the original.

For more information:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Read the full license:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode>

2

Konular

1. Fikri Mülkiyet

- Giriş
- Kuramlar

2. Telif Hakları

- Giriş
- Yasalar
- DRM
- Lisans Anlaşmaları

3. Patentler

- Giriş
- Yazılım Patentleri

3

Fikri Eser

- yaratıcı eserler: sanat eserleri
- edebiyat, müzik, sinema, resim
- bilgisayar programı
- işlevsel eserler: buluşlar
- dışlayıcı değil: alınması sahibinin kullanmasını kısıtlamıyor
- (sayısal formatlar) kısıtlı kaynak değil: kolaylıkla çoğaltılabilir

4

Fikri Mülkiyet

- sahibine ne haklar verilecek?
- fiziksel mülke sahip olmakla aynı şey değil
- rekabeti ve ilerlemeyi köstekler
- fikirlere mülkiyet hakkı verilmesi yeğlenmiyor
- üreticinin fikrini ortaya koymasını teşvik etmek
- sahibine kazanç sağladıktan sonra kamu malı haline gelmesi

5

İfade etme

- fikrin belli bir **ifadesine** mülkiyet
- yaratıcı fikirler somut bir ortamda "sabitlenmeli"
- kitap, müzik CD'si, . . .
- **teelif hakkı**
- işlevsel fikirler somut biçimde ortaya konmalı
- makina
- **patent**

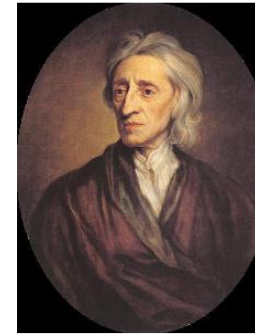
6

Ticari Sır

- formül, proses, tasarım, müşteri listesi, . . .
- rekabette avantaj
- gizli kalması için önlemler alınmalı: gizlilik anlaşmaları
- süresi dolmaz, yayımlanması gerekmez
- açığa çıkarsa sırlığı kalmaz
- **tersine mühendislik** yapılabilir

7

Emek Kuramı

John Locke (17. yy)

- emek kuramı
herkes emeğini kattığı şey
üzerinde doğal bir mülkiyet
hakkı edinir
- "doğal hak"
- gerekenden fazlası
alınmamalı

8

Faydacı Kuram

- faydacı kuram
fikri eserlere mülkiyet hakkı tanımak topluma yarar sağlar
- insanlar fikri eserlerinden kazanç elde edecek olurlarsa bunları topluma açarlar

9

Kişilik Kuramı

Hegel (19. yy)

- kişilik kuramı
bir fikri bir eser yaratıcısının kişiliğinin bir uzantısıdır
- yaratıcısı nasıl kullanılacağını denetleyebilmelidir

10

Yazılım Mülkiyeti

- yazılımların lisanslarına aykırı olarak çoğaltılması neden yanlış?
- emek kuramı açısından
- faydacı kuram açısından
- kişilik kuramı açısından
- toplumsal sözleşme açısından

11

Konular

1. Fikri Mülkiyet

- Giriş
- Kuramlar

2. Telif Hakları

- Giriş
- Yasalar
- DRM
- Lisans Anlaşmaları

3. Patentler

- Giriş
- Yazılım Patentleri

12

Telif Hakkı

- telif hakkı bir fikrin **ifadesine** verilir
- yazılım: algoritma fikirdir, program ifadedir
- özgün olmalı
- işlevsel olmamalı
- somut bir ortamda sabitlenmeli
- farklı kişiler birbirlerinden bağımsız olarak aynı ifadeyi ortaya koymuş olabilirler

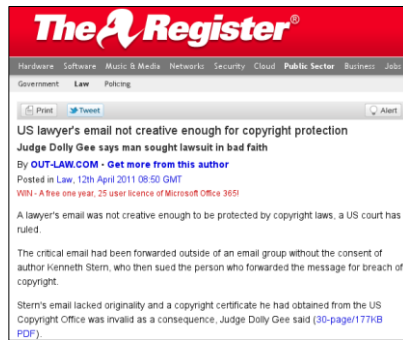
13

Telif Hakkının Kapsamı

- çoğaltma
- dağıtma
- yeni eserler türetme (örneğin çeviri, romanın lme çekilmesi)
- temsil (örneğin tiyatro oyunları)
- teşhir (örneğin resimler)

14

Örnek: E-posta iletisi telifi

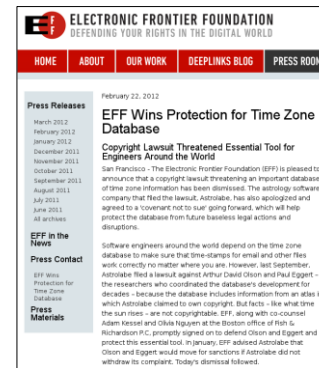

http://www.theregister.co.uk/2011/04/12/email_not_creative_enough_for_copyright_protection/

15

- bir e-posta iletisi, yazarının izni alınmadan bir listeye gönderiliyor
- yazarı, telif hakkının çiğnendiği gerekçesiyle dava açıyor
- mahkeme, iletinin yaratıcı eser olmadığına karar veriyor (2011)

Örnek: Zaman dilimi veri tabanı

<https://www.eff.org/press/releases/eff-wins-protection-time-zone-database>

16

- bazı bilgisayarlarda kullanılan zaman dilimi veri tabanının bir kısmında Astrolabe firmasının atlasından yararlanılmış
- Astrolabe, veri tabanının kullanımını engellemek için dava açıyor
- daha sonra şikayetini geri alıyor (2012)
- tarihsel olgular üzerinde telif hakkı olmaz

Yazılım Telif Hakkı

- telif hakkı bir yazılımı işlevinin taklit edilmesine karşı korumaz
- **örnek: Lotus 123 - Borland (1995)**
 - çizelgeleme programının görünüşü ve işlevinin benzerliği
 - programın görünümü telif korumasına girer mi?
 - mahkeme: "evet", temyiz: "hayır"
- **örnek: Apple – Microsoft (1988)**
 - masaüstü arayüzü, ikonlar, . . .
 - mahkeme: "video düğmeleri ya da araba göstergelerine benzer"

17

Uluslararası Anlaşmalar

- Bern Anlaşması (1887)
- TRIPS: Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (1995)
- WIPO Copyright Treaty (2002)
World Intellectual Property Organization

18

Telif Yasaları

- Türkiye: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1995)
- ABD: Digital Millenium Copyright Act (1998)
- koruma süresi: eser sahibinin ölümünden sonra 70 yıl
- ücretle yaptırılan işlerde 95 yıl
- telif hakkı kendiliğinden oluşur, bir yere tescili gerekmez

19

İlkeler

- **makul kullanım** (fair use):
 - bazı durumlarda kullanım için izin gerekmez
- kullanım amacı: eleştiri, haber, eğitim, araştırma
- eserin doğası: kurgu - kurgu değil
- kullanımın boyutu: parçası, tamamı
- eserin satışına etkisi
- **ilk satış** (first sale):
 - ilk satışla birlikte telif sahibinin kopya üzerinde hakkı kalmaz

20

Örnek: Google Book Search

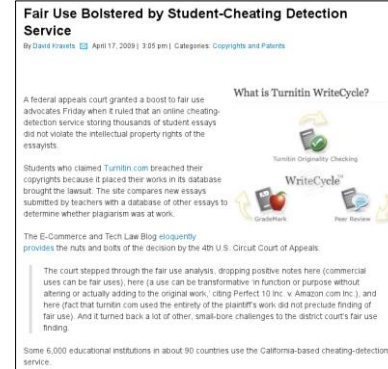

http://www.theregister.co.uk/2008/10/28/google_settles_book_suit/
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/8420876.stm>

- Google basılı kitapları tarayarak arama sonuçlarında gösteriyor
- Yazarlar Sendikası dava açıyor, Google makul kullanıma girdiğini iddia ediyor (2005)
- 125 milyon \$ anlaşma (2008)
- Fransa'da 300 bin € ceza (2009)

21

Örnek: Turnitin

<http://www.wired.com/threatlevel/2009/04/fair-use-bolste/>

- kopyacılığı önleme hizmeti
- üniversiteler parayla abone oluyor
- ödevleri birbirleriyle, eskiden gönderilen ödevlerle ve İnternet kaynaklarıyla karşılaştırıyor
- öğrenciler Turnitin'i telif hakkı çîğnenmesi gerekçesiyle dava ediyor
- mahkeme, makul kullanıma girdiğine karar veriyor (2009)

22

Yasal Bağışıklık

- bazı kurumlar kullanıcıların yaptıkları yüzünden telif yasasını çîğnemekten dava edilemez
- servis sağlayıcılar
- arama motorları
- İnternet Archive

23

Dosya Paylaşımı

- yaygın dosya paylaşımı, telif haklarının çîğnenmesi sorununu çok artırdı
- merkezi ağlar: Napster, Kazaa, . . .
- dağıtık ağlar: BitTorrent (arama motoru gerekiyor)
- dosya barındırma servisleri: Rapidshare, Megaupload, . . .

24

Dosya Paylaşımı Tartışmaları

- dosya paylaşımının yasal kullanımları da var
- mahkemeler servislerin yaygın telif hakkı ihlallerini önleme yükümlülüğü olduğuna karar veriyor
- istenen tazminat miktarları gerçekçi mi?
- elde edilen tazminat gelirleri nasıl paylaşılacak?

25

Örnek: Betamax

- Universal Film şirketi, Sony'ye Betamax video kaydedici nedeniyle dava açıyor (1970):
"bu aygıt telif haklarının çiğnenmesinde kullanılabilir"
- mahkeme: "yasal kullanım şekilleri de var"

26

Örnek: The Pirate Bay

<http://www.bbc.co.uk/news/technology-11847200>

<https://torrentfreak.com/google-defends-hotfile-and-megaupload-in-court-120319/>

27

- TPB: BitTorrent arama sitesi
- kurucularına 4-10 ay hapis ve 6.5 milyon \$ tazminat cezası (2009-2010)
- yaptıkları Google'dan farklı mı?

DRM

- **Digital Rights Management**
- çoğaltma ve dağıtma kurallarını teknoloji yardımıyla uygulama
- DVD'lerde bölge koruması
- CD'lerde kopyalama koruması
- sayısal dosyalarda başka ortama aktarmayı engelleme
- yeni telif hakkı yasalarında "atlatmayı önleme" (anticircumvention) maddeleriyle destekleniyor

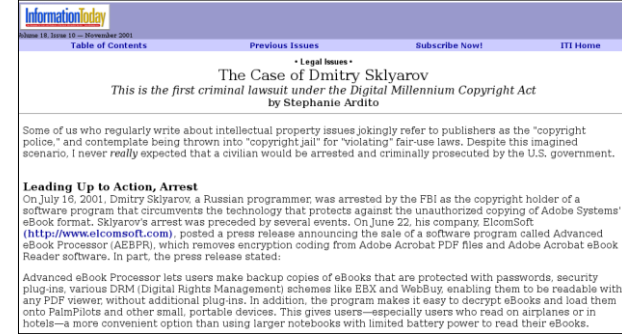
28

DRM Tartışmaları

- tüketici hakları açısından
- tersine mühendislik açısından
- teknik açıdan, DRM gerçekten işe yarıyor mu?

29

Örnek: Adobe - Sklyarov

<http://www.infoday.com/it/nov01/ardito.htm>

30

Örnek: Adobe - Sklyarov

- Sklyarov, PDF formatındaki kitaplardan şifre korumasını kaldıran bir yazılım geliştiriyor
- çalıştığı şirket Elcomsoft bu yazılımı satıyor
- Sklyarov ABD'ye gelişinde tutuklanıyor (2001)
- Adobe ve ABD Adalet Bakanlığı, Sklyarov ve Elcomsoft'a dava açıyor
- kamuoyu tepkisi nedeniyle Sklyarov davası geri çekiliyor
- Elcomsoft davası beraatle sonuçlanıyor (2002)
- makul kullanım? (yedekleme kopyası)
- ilk satış?

31

Örnek: Jon Johansen

http://news.cnet.com/Norway-piracy-case-brings-activists-hope/2100-1025_3-979769.html

http://news.cnet.com/DVD-Jon-reopens-iTunes-back-door/2100-1027_3-5630703.html

32

- Jon Johansen, Linux'da DVD seyredilemek için koruma şifresini kıran bir yazılım geliştiriyor
- Paramount, Universal, MGM dava açıyor
- Johansen beraat ediyor (2003)
- Johansen - Apple: iTunes'dan müzik satın alabilme (2005)

Örnek: Sony müzik CD'leri

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4456970.stm>

http://www.theregister.co.uk/2005/11/18/sony_copyright_infringement/

- Sony müzik CD'leri kullanıcıya haber vermeden bir kopya koruma yazılımı kuruyor
- Sony özür diliyor, CD'leri geri topluyor (2005)
- kopya koruma yazılımı, açık kaynaklı projelerden çalıntı çıkıyor

33

Ürün - Hizmet

- yazılım ürün mü, hizmet mi?
- kitle satışı → ürün
- kişisel satış → Hizmet
- kitle satışıysa: ürünün güvenliğini sağlamalı → sıkı sorumluluk
- risk maliyetleri satışlara yayılabilir
- kişisel satışsa: ticari dolaşıma sokmuyor → ihmal
- riski müşterilere yayamaz

34

Özel Mülkiyet Modeli

- kaynak kodu: ticari sır
- derlenmiş kodun çoğaltılması ve dağıtılması: telif hakkı
- kodun kullanım şekli: lisans anlaşması
- tüketicinin aldığı şey program değil, programı kullanma izni

35

Son Kullanıcı Anlaşmaları

- tüketici lisansı kabul etmiyorsa? (önyüklü yazılımlar)
- etkinleştirme, donanım değişikliği
- tersine mühendislik: yok ya da yasanın izin verdiği kadar
- garanti yokluğu
- dava edilemezlik

36

Özgür/Açık Yazılım Modeli

- kendine göre kişiselleştirebilme olanağı
- daha hızlı güncellenme
- üreticinin yaşayabileceği sıkıntılardan etkilenmeme

37

GNU General Public License - GPL

- kullanım: kısıtlama yok
- dağıtım: kısıtlama yok (satılması dahil)
- değiştirme: kısıtlama yok
- değiştirilenin dağıtılması: kaynak kod verilmeli
- garanti yok
- dava edilemez

38

Diğer Özgür/Açık Lisanslar

- BSD: değiştirilen kodda istenen lisans uygulanabilir
- Lesser GPL, Apache, Mozilla, . . .
- dual licensing: MySQL, Qt
- belgeleme için: GNU Free Documentation License
- yaratıcı eserler için: Creative Commons

39

Open Source Initiative (OSI)

- dağıtım özgürlüğü
- kaynak kodun açıklığı
- değişikliklere izin
- özgün kaynak kodunun bütünlüğü
- kişi ve gruplara karşı ayrımcılık yapılmaması
- iş alanlarına karşı ayrımcılık yapılmaması
- lisansın dağıtımı
- lisansın ürüne özel olmaması
- lisansın başka yazılımları kısıtlamaması
- lisansın teknolojiye bağımsız olması

40

Örnek: İlk satış

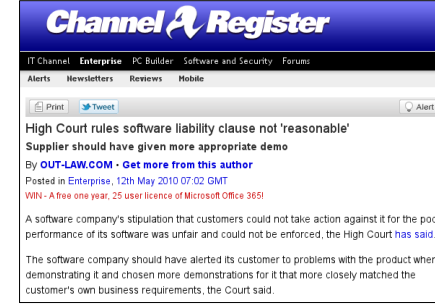

- ABD'de bir mahkeme, yazılımın lisanslanmadığına, satın alındığına karar veriyor (2009)

<http://www.out-law.com/page-10421>

41

Örnek: Dava edilemezlik

- İngiltere'de Yüksek Mahkeme, yazılımın kötü performans nedeniyle dava edilememesini kabul etmiyor (2010)

http://www.channelregister.co.uk/2010/05/12/red_sky_liability_ruling/

42

Konular

1. Fikri Mülkiyet

- Giriş
- Kuramlar

2. Telif Hakları

- Giriş
- Yasalar
- DRM
- Lisans Anlaşmaları

3. Patentler

- Giriş
- Yazılım Patentleri

43

Patentler

- patent koruması **buluşlar** içindir
- yeni: tekniğin bilinen durumunun aşılması
- yararlı: sanayiye uygulanabilirlik
- bariz değil
- başkası bağımsız olarak bulsa da kullanamaz
- çığnemesinden müşterilere de dava açılabilir

44

Patent Korumasının Kapsamı

- üretme
- kullanma
- satma
- başkalarına bu izinleri verme (lisanslama)
- **yasal tekel**
- koruma süresi: 20 yıl civarı
- koruma bölgesi

45

Patent Zorlukları

- patent ofisine tescil ettirilmeli
- alınması çok masraflı
- patent başvurularının değerlendirilmesi zor
- önceki başvurulara bakılıyor
- çalışılan alanda ne patentler olduğunu bulmak zor
- patent ofisinin patenti vermiş olması, mahkemenin mutlaka kabul edeceği anlamına gelmiyor

46

Yazılım Patentleri

- ABD'de 1981'e kadar yazılım patenti başvuruları reddediliyor
- bir davada kabul edilmesinden sonra yazılımlara patent verilmeye başlanıyor
- yazılımlara patent verilir verilmeyeceği çoğu ülkede tartışılıyor
- "yazılım matematiktir"

47

Örnek: Benson

- Benson, BCD sayıları ikili sayılara çeviren algoritma için patent başvurusunda bulunuyor
- patent ofisi reddediyor, Benson dava açıyor
- mahkeme, bu algoritmanın patentlenemeyeceğine karar veriyor (1972)

48

Patent Sorunları

- ölçütleri sağlamadığı halde verilen patentler
- patentin rakipleri engellemeye amacıyla kullanılması
- karşılıklı olarak birbirlerini engellemeleri teknolojiyi tıkayabilir: patent havuzları
- kritik patentler için "adil, makul ve ayrımsız" lisanslama (Fair, Reasonable and Non-Discriminatory - FRAND)
- yalnızca dava açma amacıyla patent alınması (patent trolling)
- patentin yaygınlaşana kadar gizli tutulması ya da uygulanmayıp sonradan uygulanması

49

Patent Sorunları

- patentler karşılıklı silah haline gelmiş durumda
- pek çok firma savunma amaçlı patent alıyor
- sistem yaratıcılığı destekleme amacından uzaklaştı
- tam tersine, yeni başlayan ve küçük şirketlerin aleyhine işliyor

50

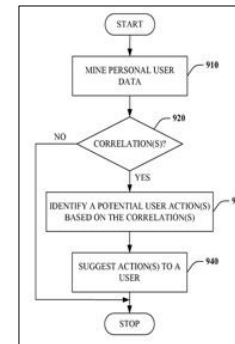
Örnek: Amazon - Tek tıkla alışveriş

- Amazon tek tıkla alışveriş için patent alıyor (1999)
- Barnes and Noble'a dava açıyor
- patent ofisi tekrar incelemeye alıyor, bazı yönlerini reddediyor (2007)
- değiştirilmiş patent başvurusunu kabul ediyor (2010)
- Bilski davası: Temyiz Mahkemesi iş yöntemi patentlerini zorlaştıran bir karar veriyor (2008)

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1725009

51

Örnek: Microsoft - Kişisel veri madenciliği

- Microsoft: kişisel veri madenciliği (2010)
- Microsoft AOL'den 800 patent satın alıyor (2012)

http://techflash.com/seattle/2010/02/gates_ozzie_other_microsoft_execs_patent_personal_data_mining.html

http://www.theregister.co.uk/2012/04/09/aol_microsoft_patent_deal/

52

Örnek: Apple - Samsung - Google

https://www.pcworld.com/article/245493/apple_to_samsung_dont_make_thin_or_rectangular_tablets_or_smartphones.html
http://www.theregister.co.uk/2012/02/24/apple_patent_motorola/
<http://www.bloomberg.com/news/2011-09-07/htc-sues-apple-alleging-infringement-of-four-u-s-patents.html>

- Apple, bir Samsung tabletin Almanya'da satışını engelliyor (2011)
- Motorola patenti, Almanya'da Apple kullanıcılarının "push email" kullanmasını engelliyor (2012)
- HTC, Google'ın verdiği patentlerle Apple'a dava açıyor (2011)

53

Örnek: Microsoft - Eolas

http://www.theregister.co.uk/2007/08/31/microsoft_eolas_settlement/
<http://www.wired.com/threatlevel/2012/02/interactive-web-patent/>

- Eolas patenti: tarayıcı içinden uygulama çalıştırma
- Microsoft'a dava açıyor (1999)
- mahkeme dışı anlaşma (2007)
- Eolas daha sonra Apple ve Google'a dava açıyor (2010)
- davayı kaybediyor (2012)

54

Örnek: CompuServe - GIF resim formatı

- CompuServe patenti: GIF'de kullanılan sıkıştırma algoritması
- patent korumasını yıllarca uygulamıyor
- GIF kullanımı yaygınlaşınca CompuServe bazı web sitelerine dava açacağını duyuruyor (1994)
- alternatif olarak geliştirilen PNG resim formatı GIF'in yerini alıyor

55

Kaynaklar

Okunacak: Tavani

- Chapter 8: Intellectual Property Disputes in Cyberspace

56